

CSEHSZLOVÁKIA

Tallózás a Tvorbában

Magyar olvasó számára azzal kell kezdenünk a cseh hetilap bemutatását, hogy hasonló magyar nyelvű orgánumokhoz hasonlítjuk. Magyarország és Élet és Irodalom együtt, mondhatnánk, de talán jobban érzékelhetjük a Tvorba jelentőségét és funkcióját, ha a bukaresti *A hét* mellé állítjuk. Politikai, tudományos és kulturális hetilap — olvashatjuk az impresszumban. Havonta egyszer terjedelmes irodalmi-kulturális melléklettel jelenik meg, de minden számban találunk kritikákat, ismertetéseket a cseh kulturális élet jelentős eseményeiről: könyvekről, filmekről, színházról, rádió- és tévéműsorokról, kiállításokról, hangversenyekről.

Idén novemberben lesz 46 éve, hogy irodalmi folyóirat indult ezzel a címmel *Julius Fučík* szerkesztésében. Amikor betiltották a cseh kommunisták irodalmi lapját, *František Xaver Šalda*, a kitűnő irodalomtörténész és esszéista átadta tanítványának, Fučíknek saját folyóiratát, a Tvorbát. Ez az orgánum lett a két világháború közötti Csehszlovákiában a haladó értelmiség egyik legjelentősebb műhelye. A Tvorba hasábjain találkoztak a baloldal legkiválóbb tollforgatói, olyan írók-költők és publicisták, mint Ivan Olbracht, Marie Majerová, Konstantin Biebl, Josef Hora, Zdeněk Nejedlý, Egon Erwin Kisch, Vladimír Clementis és Laco Novomeský. 1945-től újra napvilágot lát a folyóirat, majd megszakítások után 1969 májusától jelenik meg hetilapként a Tvorba, jelenleg a cseh kulturális élet egyik legfontosabb fóruma. Főszerkesztője, *Jiří Hájek* a kritikai élet vezető személyiségei közé tartozik.

1974 a cseh irodalomban Wolker jegyében kezdődött, halálának ötvenedik évfordulójáról minden lap és folyóirat megemlékezett. A Tvorba idei 2. számában a költő verseit olvashatjuk, *Štěpán Vlasín* Wolker kritikai munkásságáról cikkezik, egy másik írás pedig külföldi fogadtatásával foglalkozik. Az —lc— jegyű cikkíró sorra veszi a cseh költő műveinek belga, román, lengyel, bolgár visszhangját, igazán sajnálhatjuk, hogy áttekintésében a magyar fogadtatásról nem ejtett szót, hiszen a magyar irodalom elég korán fölfigyelt jelentőségére, és a lefordított versek számával sem kell szégyenkezünk. Cseh—magyar irodalmi kapcsolatokról a hetilap 3. számában olvashatunk, *Juraj Szántó* Karel Čapek a magyar kultúrában címmel közöl érdekes adalékokat tartalmazó cikket. Ugyanebben a számban *Somogyi Mátyásné* (Božena Somogyiová) búcsúztatja Darvas Józsefet, fölidézve az író pályájának legfontosabb szakaszait.

A 6. szám irodalmi mellékletében Szlovákia kap jelentős terjedelmet, az élő szlovák líra képviselői közül Pavol Bunčák, Rudolf Dobiáš, Vojtech Kondrót és Milan Rúfus egy-egy versének cseh fordításával találkozhat az olvasó, *Imrich Vaško* pedig Jiří Wolker és Szlovákia találkozásairól számol be. Három alkalommal járt a cseh költő a Tátra alatti országban, 1919 nyarán érettségije után, majd joghallgató korában, két évvel később, és végül 1924-ben, amikor Tátraszéplakon keresett gyógyulást. Wolker költészete termékenyítő hatást gyakorolt a szlovák szocialista avantgarde lírára, Ján Poničánra és Laco Novomeskýre például, de az utánuk indu-

lókra is: Andrej Plávkától Pavol Horovon keresztül egészen a mai közép-nemzedék kiváló költőjéig, Milan Rúfusig érezhető a nagy cseh lírikus poézisének sugárzása.

A Tvorba 10. száma ad hírt a könyv hónapja — Csehszlovákiában március — alkalmából megrendezésre került eseményekről. A Cseh Írószövetség a kiadókkal, a Cseh Irodalmi Alappal karöltve szervezett könyvkiállításokat, szerzői esteket, író-olvasó találkozókat. Ebben a számban olvashatjuk *Jaromír Pelc* hosszabb dolgozatának első részét a cseh irodalom újabb nemzedékeiről. Ha mostani szemlénkben nem is tudunk beszámolni a tanulmánynak a hetilap áprilisi mellékletében megjelent folytatásáról, néhány következtetését ismertetjük, hiszen először az általános tendenciákat vette sorra. A konkrét művek tanulságait elemző folytatásra később térünk majd vissza. „Irodalmunkban az utóbbi két-három évben minőségileg új helyzet alakult ki” — kezdte fejtegetését a cseh kritikus. 1970 vagy 1971 antinómiáit már a múlténak tekinthetjük; nemcsak a megjelenő művek színvonala, a sok új név eredményezett új helyzetet, hanem elsősorban az irodalmi művek megváltozott tartalma. „Hogy megértsük az új cseh irodalom specifikumát, mindenekelőtt annak a generációnak az életérzését kell megértenünk, amelyhez a szerzők tartoznak.” Jaromír Pelc három fő tendencia jelentkezését tartja jellemzőnek. Fordulat történt az egyén pszichológiájának vizsgálatától a társadalomban élő ember megismerése felé, visszahelyeződtek jogaikba a közösségi értékek. Kísérletek történnek az értékek és fogalmak relativisztikus szemléletének fölszámolására. És végül: az irodalmi mű visszakapta azt a funkcióját, hogy az emberek közötti kommunikáció aktív eszköze legyen. Jellemzők ezek a vonások az egész jelenlegi cseh irodalom fejlődésére, igen lényeges a jövő szempontjából, hogy az irodalomba „belépő” nemzedék számára e tendenciák az evidencia erejével hatnak.

Jaroslava Pašiaková: Lajos Kassák. Tavalý jelent meg szlovákul a pozsonyi egyetem kiadásában a Kassák-irodalom újabb termése. Első alkalommal szól hozzá huszadik századi irodalmunk fejlődésének egyik izgalmas kérdéséhez, az avantgarde problémaköréhez hosszabb tanulmányban nem magyar kutató. A kötet alcíme: A magyar avantgarde fejlődésének problémái és tendenciái, talán pontosabb képet ad a szerző célkitűzéseiről. A Komensky Egyetemen működő irodalomtörténész — jelenleg a budapesti bölcsészkar vendég előadója — munkájának kétségtelenül Kassák Lajos áll a középpontjában, de nem az ő életművéről kapunk teljességre törekvő elemzést, hanem a magyar avantgarde mozgalmáról. E mozgalmak esztétikai-világnevezeti törekvéseiről, programjáról a föllépéstől a lassú szétbomlásig, 1915-től körülbelül 1928-ig.

A kelet-európai irodalmak kapcsolatai iránt érdeklődők több év óta ismerhetik Pašiaková nevét, hiszen a közel tíz esztendeje megjelent csehszlovák—magyar irodalmi kapcsolattörténeti kötetben is szerepelt már tanulmánya, és azóta számos írását olvashattuk a huszadik századi magyar líra (elsősorban Radnóti), a cseh—magyar és a szlovák—magyar irodalmi kapcsolatok kérdéseiről. Ezúttal irodalomtörténetünknek egy olyan fejezetét kísérte meg bemutatni, melynek vizsgálata alapján — a cseh és a szlovák fejlődés eltéréseit és egyezéseit figyelembe véve — a kelet-európai avantgardnak a nyugat-európaiktól különböző vonásait lehet föltérképezni.

Vállalkozása azért is tanulságos, mert az avantgarde gyorsan terjedő hullámai a legkülönbözőbb irodalmi hagyományokkal rendelkező nemzeteknél ugyanazon rendező elvek alapján épített műalkotásokat hoztak létre, amelyek sokkal internacionálisabb jellegűek voltak, mint a hagyományos művészi látásmód produktumai. Mégis más-más közegben másképpen érvényesült e hullámok hatása. Így a Tanácsköztársaság bukása után emigrációba szorult magyar avantgardisták más törekvések iránt fogékonyak, a vereség szélsőségesebb formák keresésére sarkallja őket — állapítja meg a bemutatott anyag alapján a szerző —, mint Csehszlovákia avantgardista írói-költői, akik a stabilizáció, a forradalmi apály idején nyugodtabb körülmények között folytathatták a művészi útkeresést.

A Kassák-csoport fejlődését négy szakaszra bontva vizsgálja. Először föllépésük körülményeit, a programalkotás időszakát veszi szemügyre a magyar Tanácsköztár-

saságig. A következő fejezetben a társadalmi forradalom aktív résztvevőiként szereplő művészek tevékenységét mutatja be, majd az emigráció időszakát 1919-től 1926-ig, és végül a „magyar avantgarde zenitét és alkonyát”, Kassák és más emigránsok itthoni próbálkozásait hazatértük után.

Magyar, szlovák és cseh irodalmárok számára egyaránt sok érdekes megállapítást tartalmaz Pašiaková munkája, a nemzeti irodalom fejlődéséről alkotott képhez ez esetben is tanulságos kiegészítéseket ad az összehasonlító szempont. Csak egy észrevételét idézzük illusztrációképpen: „Amíg a nyugat-európai, főleg a román nyelvterület irányzatai (tehát közvetve nálunk a poetizmus is) az egyén pszichoanalízisével a tragikus abszurdhoz jutottak el, a magyar szürrealizmus (Kassák, Illyés, Déry, Füst és mások) hasonló pszichikai automatizmussal olyan víziókat alkotott, amelyek nemcsak a szubjektív belsőt tükrözték vissza, hanem az objektív társadalmi helyzetet is mindig tükrözték.” (127. lap.) További érdeklődésre tarthat számot a közép-európai avantgardista irodalmárok, például a szlovák DAV-mozgalom és a Kassák-csoport kapcsolatainak bemutatása.

Hasznos jegyzetanyag egészíti ki a kötetet, viszonylag nagy terjedelemben szerepelnek közöttük eredeti dokumentumok, az avantgarde képviselőinek művészi manifesztumai. A nem magyar érdeklődőnek nyújtanak segítséget a legfontosabb írók-költők rövid életrajzi vázlatai; azoknak, akik pedig szlovákul nem olvasnak, orosz és német nyelvű tartalmi kivonat ad eligazítást.

KISS GY. CSABA

LENGYELORSZÁG

Színházi élet

A lengyel színház azért jó, mert állandóan vitákat provokál. Az elmúlt években megismerhettük Grotowski avantgarde módszereit, hallhattunk az amatőrök, a diákszínpadok átütő sikereiről, talán Szajna bizzarr kísérleteinek híre is eljutott legalábbis a színházi szakma berkeibe, és az olyan nagy rendezők, mint például Hanuszkiwicz, akinek minden rendezése esemény, időnként egy-egy ötlet, fogás erejéig a magyar rendezők tevékenységére is hatnak. A lengyel színháznak igen nagy a közönsége. Krakóban és Varsóban az érdekesnek ígérkező előadásokra hetekkel előre szétkapkodják a jegyeket. Ez az érdeklődés egyáltalán nem véletlen. Egyrészt a közönség nagy része fiatalokból áll, akik határozottan igénylik, hogy róluk, az ő problémáikról beszéljenek a színházakban, és a színházak ezt meg is teszik, mert a közönség igényét mindenképpen ki kell elégíteniük. Másrészt a lengyel drámairodalom már a múlt század első harmada óta betölti a nemzet emlékezetének szerepét — azt a szerepet, amely nálunk kizárólag a lírára jutott. A helyzet azóta sem sokat változott, Lengyelországban a nemzeti dráma a nagy romantikusok hagyományára épül, és nyilvánvaló, hogy a mai drámaírók — például Rózewicz, Mrozek, Bryll — magasabbról indulhatnak, a drámai nyelvet Mickiewicz, Słowacki, Krasiński, Norwid és Wyspiański dolgozta ki számukra. De nemcsak a nyelvet, nemcsak egyes problémákat és azok megoldásait kínálják. A lengyel klasszikusok olyan drámai mitológiát alkottak, amely csaknem példátlan a világirodalomban. Már a klasszikusok is egymás témáit variálták, bizonyos alaphelyzetekhez minden új drámaíró-nemzedék visszatért a maga új szemléletével, interpretációjával.

Igy aztán a lengyel színházi életben voltaképpen egyetlen nagy vita folyik. A vita lényegére pontosan rávilágít az idei évad legnagyobb vihart kavaró szenzációja, az Andrzej Wajda rendezte Novemberi éj (Noc listopadowa) krakkói bemutatója. A világhírű filmrendezőnek már volt két nagy sikeres színpadi rendezése,